

Johan Leman
Monique Renaerts
Dirk Van den Bulck

Wanneer men het heeft over de islam en de toepassing van islamitisch recht in een West-Europees land, denkt men in de eerste plaats aan het internationaal privaatrecht en de toepassing van buitenlands, islamitisch personen- en familierecht. In een derde deel behandelen we in 't kort de algemene principes en een aantal problemen inzake Belgisch internationaal privaatrecht. Vooraf wensen we het specifiek Belgisch probleem van de "erkenning van de islam" even voor te leggen. En in een tweede deel geven we een overzicht van een aantal omzendbrieven en voorschriften van instellingen, waaruit blijkt dat de tolerantie ten aanzien van de beleving van de islam en islamitische voorschriften in 't algemeen vrij groot is, zeker en vast wanneer het gaat om de beleving en de uiting ervan binnen de privé-sfeer.

I De erkenning van de islam in België¹

De vrijheid van eredienst, noch de beleving ervan staan ter discussie.

Artikel 14 van de Grondwet waarborgt de vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied ervan zijn mening te uiten ... Overeenkomstig art. 16 van de Grondwet heeft de Staat niet het recht om zich te bemoeien met de benoeming of aanstelling van de bedienaren van de eredienst. De staat heeft het recht niet om zich te mengen in interne, religieuze zaken.

¹ We beperken ons tot een opfrissing van de belangrijkste feiten en elementen van het debat. Dit punt kwam reeds aan bod op een vorig symposium georganiseerd door RIMO. Zie M.-Cl. Foblets, "De erkenning en de gelijkstelling van de islam in België: enkele actualiteitsvragen in afwachting van een definitieve wettelijke regeling", in *Recht van de Islam* 8, Maastricht, RIMO, 1991, 86-97.

Overeenkomstig art. 117 van de Grondwet komen de wedden en pensioenen van de "bedienaren der erediensten" ten laste van de Staat: de daartoe vereiste bedragen worden jaarlijks op de begroting uitgetrokken.

De verhouding tussen Kerk en Staat in België wordt niet gekenmerkt door een volledige scheiding, waarbij de openbare machten de erediensten aanzien als een zuivere private aangelegenheid, doch veeleer door een gemildere scheiding. De wetgever kan beslissen of een eredienst al dan niet wordt erkend. Hierbij kan hij zich enkel laten leiden door de vraag, of de betrokken eredienst aan de behoeften van de bevolking of van een gedeelte van de bevolking beantwoordt². Er bestaan vijf erkende erediensten: de katholieke, de protestantse, de anglicaanse, de israëlitische en de islamitische godsdienst.

De erkenning van een eredienst heeft tot gevolg:

- dat de wedden en pensioenen van de bedienaren der erediensten ten laste komen van de staat (art. 117 van de Grondwet);
- dat zij de rechtspersoonlijkheid verleent aan de openbare instellingen, die belast zijn met het beheer van de goederen;
- dat bepaalde lasten, zoals de huisvesting van de bedienaren van de eredienst, gedragen worden door lagere overheden;
- dat er onderricht in de erkende eredienst kan worden verstrekt in het officieel of pluralistisch onderwijs.

Reeds in 1974 heeft de Belgische overheid de islam als eredienst erkend. Bij de wet van 19 juli 1974³ werd een artikel in de wet van 1870 betreffende de temporalia van de eredienst ingelast.

Het nieuwe artikel 19bis regelt de organisatie van het bestuur belast met de temporalia van de islamitische godsdienst. Volgens de wet moet de organisatie gebeuren op provinciale basis, zoals dit later ook werd

² Zie A. Mast, J. Dujardin, *Overzicht van het Grondwettelijk Recht*, E. Story-Scientia, 1990, 552; A. Alen, *Algemene inleiding tot het Belgisch publiek recht*, 1986, 323; V. Vandermoere, J. Dujardin, *Kerkbesturen*, Die Keure, 1990.

³ Wet van 19 juli 1974 tot erkenning van de de besturen belast met het beheer van de temporalien van de islamitische eredienst (B.S., 23 augustus 1974).

vastgesteld voor de orthodoxe eredienst. De andere vier erkende erediensten worden op gemeentelijke basis georganiseerd.

In uitvoering van de wet werd een uitvoeringsbesluit geformuleerd. Het Koninklijk Besluit van 3 mei 1978⁴ omschrijft voor de islam de erkenningsprocedure van de religieuze gemeenschappen en bepaalt hoe de comités opgericht moeten worden.

In afwachting van de erkenning van een representatieve, religieuze overheid had de Belgische overheid aan het "Islamitisch Cultureel Centrum" (I.C.C.) vertegenwoordigingsbevoegdheid toebedeeld⁵. Ten gevolge van een impasse bij de uitvoering van de wet van 19 juli 1974 (inzake de erkenning van de islam) heeft het I.C.C. die bevoegdheid gedurende jaren behouden, ook al werd die bevoegdheid door groepen binnen de islamitische gemeenschap aangevochten.

De inrichting van de plaatselijke comités, belast met het beheer van de moskeeën, is nog steeds niet gebeurd. De wet van 19 juli 1974 wacht nog steeds op uitvoering.

Twee initiatieven, enerzijds van de voormalige directeur van het I.C.C., S. Radhi, in september 1989, en anderzijds van de Koninklijk Commissaris voor het Migrantenbeleid, in november 1989, hebben ertoe geleid dat de positie van het I.C.C. in feite gewijzigd werd.

Beide instanties hebben voorgesteld om op basis van verkiezingen onder moslims een representatieve raad in te richten. Het I.C.C. heeft verkiezingen georganiseerd en een Hoge Raad geïnstalleerd. Die Hoge Raad wordt door de regering echter niet erkend, en dit werd de directeur van het I.C.C. al vóór het plaatsvinden van de verkiezingen meegedeeld. De regering heeft hierop een Voorlopige Raad van Wijzen opgericht en

---

⁴ Koninklijk Besluit van 3 mei 1978 tot inrichting van de comités belast met het beheer van de temporalieën van de erkende islamitische gemeenschappen (B.S., 6 mei 1978).

⁵ Het I.C.C. was actief vanaf het begin van de jaren zestig. In 1968 werd aan het I.C.C. rechtspersoonlijkheid verleend onder de vorm van een internationale v.z.w. (vereniging zonder winstgevend doel). Het centrum wordt beheerd door een raad die bestaat uit diplomatieke vertegenwoordigers van islamitische landen. Het dagelijks bestuur is in handen van een directeur, die werkt in naam van de Islamitische Wereldliga.

zogenaamde representatieve vertegenwoordigers aangeduid. Die Voorlopige Raad van Wijzen heeft de oprichting van een "mejlis" voorgesteld.

De impasse is er nog steeds: de Hoge Raad vergadert, zonder dat die kan rekenen op officiële erkenning en zonder dat die door de hele islamitische gemeenschap als representatief wordt aanvaard; de Voorlopige Raad van Wijzen kan niet terugvallen op een brede basis binnen de islamitische gemeenschap; de bevoegde Minister van Justitie wacht af en lijkt niet binnen een korte tijd een initiatief te zullen nemen, tenzij wellicht voor wat een voorlopige regeling betreft voor het onderwijs.

Dat de wet inzake de erkenning nog niet werd uitgevoerd heeft niet enkel tot gevolg dat er nog steeds geen religieuze autoriteit is die door alle betrokken partijen (inbegrepen de Belgische overheid) als representatief voor de islamitische gemeenschap kan worden beschouwd.

Het heeft tevens tot gevolg:

- dat de islamitische religieuze gemeenschappen nog niet hebben kunnen rekenen op steun of subsidies voor de bouw of het onderhoud van gebedsruimtes of de verblijfskosten van de "bedienaars der erediensten";
- dat de Belgische overheid nog geen wedde of pensioen aan de bedienaars van de islam, de imams, heeft betaald; Sociaalrechtelijk gezien hebben zeer vele imams dan ook nog steeds een zeer dubieus statuut - om niet te zeggen geen statuut;
- dat er momenteel geen autoriteit is die godsdienstleerkrachten kan voorstellen voor benoeming door de Minister van Onderwijs.

De inpassing van de islam als eredienst is gebeurd, maar nog steeds niet volledig gerealiseerd. Dit is merkwaardig, wanneer wij weten dat de islam op dit ogenblik in België de tweede godsdienst is (met ongeveer 250.000

gelovigen)⁶ en dat de gevolgen van de gebrekkige uitvoering verregaand zijn (zowel politiek, juridisch als sociaal gezien).

M.-Cl. Foblets had in haar referaat⁷ gewezen op een aantal juridische lacunes en een gebrek aan bekendheid met de islamitische gemeenschap. Maar nog meer dan die redenen zijn van belang: de financiële gevolgen van de erkenning van de plaatselijke comités en de belangen van de verschillende betrokken partijen (de Belgische overheid, het I.C.C. en de zeer vele groepen die actief zijn binnen de islamitische gemeenschap)⁸.

---

⁶ Momenteel wordt het aantal vreemdelingen afkomstig uit de islamlanden geraamd op 250.000. Dit betekent dat ze meer dan 2% van de totale bevolking uitmaken. Na de katholieken vormen de moslims in België de tweede religieuze gemeenschap.

Om het aantal moslims te bepalen is men hoofdzakelijk aangewezenen op het criterium van de nationaliteit: in België mogen gegevens in verband met de religie van personen niet voorkomen in de bevolkingsregisters.

Op 1 januari 1991 was de vreemde moslimpopulatie samengesteld uit: 141.660 Marokkanen, 84.935 Turken, 10.747 Algerijnen, 6.385 Tuneziërs, 1.681 Iraniërs, 1.683 Pakistani en verder Albaniërs, Libanezen, Jordaniërs, ex-Joegoslaven ...

Van gemeente tot gemeente zijn de situaties verschillend. In de Brusselse agglomeratie vertegenwoordigen de moslims van vreemde nationaliteit zowat 10% van de bevolking en in een gemeente als Sint-Joost-ten-Node representeren ze zelfs 60%.

Alhoewel de meeste moslims in België nog vreemdelingen zijn, dient men de Belgische moslims niet te vergeten. De meesten onder hen zijn Belg geworden door naturalisatie en hun aantal zal in de komende jaren nog toenemen na de versoepeling van de wet inzake de Belgische nationaliteit.

⁷ Zie noot 1.

⁸ Voor een schets van de diversiteit binnen de moslimgemeenschap, zie J. Leman, Ontmoeting op het terrein met moslims in België, Leuvense Perspectieven, Vlaamse Leergangen Leuven, 1992.

II De tolerantie ten aanzien van de islam en islamitische voorschriften

De geloofsovertuiging behoort tot de privé-sfeer en wordt in die zin gerespecteerd. Dit blijkt uit heel wat omzendbrieven of interne instructies van openbare of privé instanties (de voorschriften binnen het leger, de gevangenis, ziekenhuizen, sommige werkgevers, ...). De instanties houden rekening met bepaalde gebruiken en gewoontes van moslims (b.v. eetgewoonten, tijd en ruimte voor het gebed, ...).

We geven enkele voorbeelden uit een ruimer aanbod.

1. De religieuze begeleiding in de Belgische ziekenhuizen wordt geregeld door enkele ministeriële omzendbrieven. Bij de opname in een ziekenhuis wordt aan elke patiënt een informatienota overhandigd.

Daarop staat de naam vermeld van de dienstdoende levensbeschouwelijke raadgevers van die instelling en daarbij hoort een formulier waarop de zieke desgewenst zijn voorkeur kan aanduiden voor een bepaalde begeleiding en waarbij hij zelfs een andere dan de vermelde personen kan voorstellen.

2. Bij toepassing van artikel 41 van het Algemeen reglement van de penitentiaire instellingen kunnen ook gedetineerden die tot de islamitische godsdienst behoren hun eredienst in de ruimst mogelijke mate uitoefenen.

Overeenkomstig de omzendbrief van 13 januari 1956 kunnen gedetineerden islamitische publicaties krijgen en kunnen zij desgewenst de mogelijkheid krijgen om de voorschriften inzake voeding en vasten na te leven.

De gedetineerden kunnen tevens het bezoek ontvangen van de bedienaars van hun eredienst. De gedetineerden worden hiervan in kennis gesteld bij hun opname in de instelling. Het bezoek vindt plaats in een afzonderlijke spreekkamer.

Bij gebrek aan een representatieve religieuze autoriteit vervult het I.C.C. nog steeds een rol. De administratieve overheid bezorgt een aantal individuele bezoeken aan personen aangesteld door

het I.C.C.. Die toelatingen worden afgegeven voor één of meerdere instellingen en zijn beperkt in aantal en in tijd.

3. In principe zou de slachting van dieren volgens islamitische gebruiken niet mogelijk zijn. De wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren bepaalt dat "het slachten slechts mag plaatshebben na bedwelming van het dier of, in geval van heikracht, volgens de minst pijnlijke methode". Dezelfde wet voorziet evenwel in uitzondering voor slachtingen "voorgescreven door een religieuze ritus", zodat het slachten volgens islamitische voorschriften - het doorsnijden van de luchtpijp en halsslagaders van het dier, zonder voorafgaandelijke verdoving - mogelijk is.

De slachting kan uitsluitend in een slachthuis gebeuren. Thuis slachten is ten strengste verboden. De slachting volgens islamitische voorschriften mag slechts geschieden door "offeraars die daartoe door het representatief orgaan van de Islamieten in België zijn gemachtigd"⁹. Om aan de specifieke vraag van rituele slachtingen te kunnen voldoen, is het de slachthuizen toegestaan om rituele slachtingen uit te voeren op zon- en feestdagen¹⁰. De slachtvergunningen worden tot op heden nog steeds afgeleverd door het I.C.C. (zie supra).

De tolerantie is soms minder evident, voornamelijk dan wanneer de moslim, enkele moslims of een islamitische gemeenschap zich op het publieke forum individueel als moslim manifesteert of als groep rechten afdwingt. Er ontstaat tegenstand en die moet dan vaak gecounterd worden, omdat de betrokken moslims rechten kunnen laten gelden.

1. Het dragen van een hoofddoek op een foto voor een identiteitskaart of een verblijfstitel wordt toegestaan¹¹. Sommige ambtenaren

---

⁹ K.B. van 11 februari 1988 betreffende sommige door een religieuze ritus voorgeschreven slachtingen (B.S., 1 maart 1988), gewijzigd door het K.B. van 12 april 1988 (B.S., 22 april 1988).

¹⁰ K.B. van 13 juli 1988.

¹¹ Een omzendbrief van 1988 van de Minister van Binnenlandse Zaken stipuleert dat om onweerlegbare religieuze en medische redenen een foto waarop het hoofd bedekt is, kan aanvaard worden

van de burgerlijke stand kunnen dit moeilijk aanvaarden, maar zij zijn verplicht om de regel toe te passen.

Ook het dragen van een hoofddoek op school heeft op een bepaald ogenblik voor opschudding gezorgd.

Na herrie in een gemeenteschool te Sint-Jans-Molenbeek, heeft de rechter de gemeente verplicht om zich niet langer te verzetten tegen het dragen van een hoofddoek tijdens de lessen.

De wet van 29 mei 1959 voorziet conform het neutraliteitscriterium in de eerbiediging van de vrijheid van éénieder om zijn godsdienst te manifesteren. De gemeente mag wel eisen dat de hoofddoek wordt afgelegd tijdens de lessen lichamelijke opvoeding, de sportactiviteiten, in de gangen en op de speelplaats.

2. In september 1989 opende te Brussel de eerste islamitische school, de Al-Ghazalischool, haar deuren. Vele politici toonden zich om diverse redenen weinig gelukkig met dit initiatief¹². De oprichting van de school kon evenwel niet worden tegengehouden.

In België bestaat er vrijheid van onderwijs, gewaarborgd door de grondwet. Naast het onderwijs ingericht door de Gemeenschappen, eertijds door de Staat, vindt men tevens een gesubsidieerd onderwijs ingericht door hetzij officiële instanties (provincies en gemeenten) hetzij privé-instellingen. De subsidies slaan op de wedden en op de toelagen voor werking en uitrusting. Om deze subsidiëring te bekomen moeten de onderwijsinstellingen voldoen aan een reeks criteria vastgelegd door de wet van 29 mei 1959. Zo moeten de

---

op voorwaarde dat het gelaat helemaal zichtbaar blijft, dit wil zeggen dat het voorhoofd, de wangen, de ogen, de neus en de kin helemaal onbedekt moeten blijven. Het is wenselijk, maar niet noodzakelijk, dat het haar en de oren zichtbaar blijven.

¹² Het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid nam een gereserveerde houding aan; Ch. Picque en V. Anciaux, respectievelijk Minister-President en Staatssecretaris van het Brussels Gewest, toonden zich ronduit afwijzend.

structuur van de school en het leerplan voldoen aan de wettelijke voorwaarden en moet er inspectie aanvaard worden¹³.

3. Het door de overheid ingericht onderwijs moet "neutraal" zijn. Dit betekent dat de overheid aan de ouders de keuze moet laten tussen godsdienstonderricht en niet-confessionele zedenleer¹⁴. Sinds het schooljaar 1975-76 kan in het openbaar onderwijs ook de cursus islamitische godsdienst worden georganiseerd.

De grondwet geeft de openbare inrichtende machten geen beslissingsbevoegdheid. De gemeenten Schaarbeek en Sint-Gillis - twee gemeenten in het Brusselse hoofdstedelijk gewest - werden dan ook door de rechter verplicht om het islamitische godsdienstonderricht in hun gemeenteschool te organiseren: de door de gemeenten aangehaalde redenen werden afgewezen.

III Belgisch internationaal privaatrecht

De vraag naar toepassing van islamitisch recht is het meest aan de orde in geval van problemen inzake de staat en bekwaamheid van personen, bijvoorbeeld in geval van vragen over de afstamming, de sluiting en beëindiging van het huwelijk, de rechten en verplichtingen van gehuwden, de naamgeving, ...

Het gaat dan om problemen die de betrokken personen zeer direct, persoonlijk aangaan.

1 De algemene regels

1.1 Wat de staat en bekwaamheid van personen betreft huldigt de Belgische wet het tolerantieprincipe. De algemene conflictregel van het Belgisch internationaal privaatrecht is terug te vinden in artikel 3, lid 3, van het Burgerlijk Wetboek: "... De wetten betreffende de staat en de bekwaamheid van de personen zijn toepasselijk op de Belgen, ook wanneer zij in het buitenland verblijven." Ook al doet dit artikel alleen

---

¹³ Zie over dit punt tevens M.-Cl. Foblets, "De erkenning en de gelijkstelling van de islam in België: enkele actualiteitsvragen in afwachting van een definitieve wettelijke regeling", op.cit.

¹⁴ Zie noot 13.

uitspraak over de Belgen in den vreemde, in 't algemeen wordt aangenomen dat dezelfde regel naar analogie wordt toegepast op de vreemdelingen die in België verblijven. Er werd een duidelijke keuze gemaakt voor het criterium van de nationaliteit van de persoon als aanknopingscriterium, op grond waarvan de verwijzing naar vreemd recht wordt gedaan¹⁵. In principe wordt er dus vreemd, eventueel islamitisch recht toegepast.

De keuze voor het respect van het recht van het personeel statuut is niet absoluut. Op het tolerantieprincipe bestaan er heel wat afwijkingen, door de toepassing van bijzondere wetten die voorzien in afwijkende conflictregels of door de opwerping van de exceptie van internationale openbare orde.

De exceptie van internationale openbare orde is de techniek waardoor, na de verwijzing naar buitenlands recht, sommige aspecten van het buitenlands recht niet worden toegepast, omdat de toepassing ervan voor de Belgische rechtsorde onaanvaardbare gevolgen zou hebben. Worden beschouwd als principes of wetten van internationale privaatrechtelijke openbare orde: de bepalingen waarin de wetgever beginselen meent te huldigen, die hij aanziet als van essentiële aard voor de morele, politieke en economische orde die in België is gevestigd.

Traditioneel voorbeeld: de opwerping van de exceptie in geval van een polygaam huwelijk.

De openbare orde laat niet toe dat er in België voor een ambtenaar van de burgerlijke stand een polygaam huwelijk wordt gesloten, ook al kan dit huwelijk worden gesloten volgens het recht van het personeel statuut van de betrokken personen.

De toepassing van vreemd, islamitisch recht wordt nog op andere gronden onmogelijk gemaakt:

- de toewijzing van het hoederecht in geval van echtelijke moeilijkheden en na echtscheiding gebeurt vaak bij toepassing van Belgisch recht "in belang van het kind";

---

¹⁵ Die keuze gaat terug tot in de negentiende eeuw. De uitbreiding van het toepassingsgebied van artikel 3, lid 3, BW naar vreemdelingen toe wordt het verschijnsel van de "multilateralisering" van het artikel genoemd.

- wetten van politie en veiligheid, in de zin van art. 3, lid 1, van het Burgerlijke Wetboek worden toepasselijk geacht op alle in België wonende of verblijvende personen. Zo worden de regels van het primair huwelijksstatuut (de rechten en verplichtingen van echtgenoten tegenover elkaar) vaak beschouwd als een "politiewet", waardoor de algemene conflictregel niet van toepassing is.

Een aantal wetten voorzien in bijzondere conflictregels die afwijken van de algemene conflictregel. Die bijzondere conflictregels maken vaak een keuze voor de *lex fori*, dus het Belgisch recht. Gewoonlijk zijn zij ontstaan naar aanleiding van problemen, waarbij Belgen en vreemdelingen betrokken waren en waarbij een bepaalde oplossing (b.v. een echtscheiding of de adoptie van een vreemd kind) door de toepassing van de vreemde wet niet verkregen kon worden.

Zo bestaat er een bijzondere wet inzake de echtscheiding¹⁶ en bijzondere bepalingen inzake de adoptie¹⁷.

1.2 De erkenning van een buitenlandse, rechterlijke beslissing is slechts mogelijk, voorzover die voldoet aan de voorwaarden vermeld in artikel 570 van het Gerechtelijk Wetboek¹⁸.

---

¹⁶ Wet van 27 juni 1960, B.S., 9 juli 1960.

¹⁷ De wet van 27 april 1987 (B.S., 27 mei 1987) heeft in het Burgerlijk Wetboek een aantal nieuwe bepalingen ingevoegd (art. 344, e.v.).

¹⁸ Art. 570 Gerechtelijk Wetboek. De rechtbank van eerste aanleg doet uitspraak, ongeacht de waarde van het geschil, over de vordering tot uitvoerbaarverklaring van de beslissingen in burgerlijk zaken gewezen door buitenlandse rechters.

Tenzij er reden bestaat tot toepassing van een verdrag tussen België en het land waar de beslissing is gewezen, onderzoekt de rechter, behalve het geschil zelf:

- 1° of de beslissing niets inhoudt dat in strijd is met de beginselen van openbare orde of met de regels van het Belgische publiekrecht;
- 2° of de rechten van de verdediging geëerbiedigd werden;
- 3° of de vreemde rechter niet enkel wegens de nationaliteit van de eiser bevoegd is;
- 4° of de beslissing in kracht van gewijsde is gegaan overeenkomstig de wet van het land waar zij gewezen is;

Behalve een vormvereiste, zijn er een aantal kwaliteitscriteria:

- een authentiek afschrift van de beslissing is vereist;
- de beslissing moet in kracht van gewijsde zijn gegaan;
- de rechter mag zijn bevoegdheid niet uitsluitend op de nationaliteit van de eiser hebben gesteund;
- de beslissing mag niet strijdig zijn met de beginselen van openbare orde en van publiekrecht;
- de rechten van de verdediging moeten geëerbiedigd zijn.

Rechterlijke beslissingen inzake de staat en bekwaamheid (b.v. echtscheidingszaken of beslissingen inzake de afstamming van personen) hebben in België uitwerking zonder voorafgaande machtiging van de exequatur-rechter. Dit betekent evenwel niet dat de beslissing zonder voorafgaand onderzoek uitwerking heeft. Een onderzoek van de voorwaarden vermeld in art. 570 Ger. Wb. is vereist¹⁹.

Een exequatur-vonnissen is nog wel vereist, indien de persoon zich beroept op daden van tenuitvoerlegging op goederen of dwang op personen (b.v. in geval van gedwongen uitvoering van een rechterlijke beslissing inzake het hoederecht van kinderen of de betaling van alimentatiegeld).

Traditioneel knelpunt inzake de erkenning van buitenlandse acten of rechterlijke beslissingen is de erkenning van de in het buitenland totstandgekomen eenzijdige verstotingen. In vergelijking tot andere problemen van islamitisch recht, is het probleem van de erkenning van eenzijdig

---

5° of de overgelegde uitgifte van de beslissing volgens dezelfde wet voldoet aan de voorwaarden gesteld voor haar authenticiteit.

¹⁹ Zo is de ambtenaar van de burgerlijke stand bij de aanvaarding van een echtscheidingsvonnissen verplicht om na te gaan dat alle voorwaarden vermeld in art. 570 Ger. Wb. geëerbiedigd zijn. De vermelding van buitenlandse beslissingen op de kant van de acten van de burgerlijke stand of de overschrijving ervan in de registers van de burgerlijke stand wordt niet meer aangezien als een daad van gedwongen tenuitvoerlegging, maar alleen als een in overeenstemming brengen van de Belgische registers met gewijzigde staat die in het buitenland werd bekomen.

dige verstotingen een ruim becommentarieerd onderwerp: er bestaat heel wat jurisprudentie en doctrine²⁰.

Een greep uit de discussiepunten:

- de aard van de akte van een eenzijdige verstoting²¹;
- de grond voor de weigering van de erkenning van een eenzijdige verstoting: de onverenigbaarheid met het beginsel van de gelijkheid van man en vrouw of met het principe van de verstoting ...²².

---

²⁰ Zie ondermeer J.-Y. Carlier, *La reconnaissance en Belgique des répudiations unilatérales intervenues au Maroc ou l'ordre public répudié?*, J.T., 1985, 105; G. Rommel, *De verstoting in het Belgisch recht*, R.W., 1982-83, 1281; F. Ballon, *La pratique judiciaire et administrative et le droit maghrébin des personnes dans l'arrondissement judiciaire de Bruxelles*, J.J.P., 1989, 69; V. Remy, *La répudiation*, in J.-Y. Carlier et W. Verwilghen (dis.), *Musulmans en Belgique: un statut spécifique?*, LLN, Academia, 1989, 67; A. van Mensel, *L'attitude des juges belges face au divorce par répudiation*, R.D.E., 1990, 176; J.-Y. Carlier, *Volonté, ordre public et fraude dans la reconnaissance des divorces et répudiations intervenus à l'étranger*, Rev. dr. fam., 1991, 165.

²¹ In geval van een acte van eenzijdige verstoting bestaat er discussie over de aard van de handeling: volgens sommigen is een eenzijdige verstoting te beschouwen als een private rechtshandeling, volgens anderen is een verstoting een publieke rechtshandeling, volgens nog anderen een rechterlijke beslissing. (zie hierover J.-Y. Carlier, *La reconnaissance en Belgique des répudiations unilatérales intervenues au Maroc ou l'ordre public répudié*, J.T., 1985, 105) De Ministeriële Omzendbrief van 27 juni 1978 betreffende sommige problemen inzake vreemdelingen (B.S., 1 juli 1978) doet hieromtrent geen uitspraak, maar bepaalt wel duidelijk dat een verstoting kan worden erkend onder dezelfde voorwaarden als een echtscheiding, in toepassing van art. 570 Ger. Wb. Dat de discussie niet van weinig belang is blijkt ondermeer uit het vonnis van 17 mei 1990 van de rechtbank van Namen (5de kamer), die ondermeer meent dat de beoordeling van de rechten van de verdediging niet vereist is, omdat de eenzijdige verstoting een juridische publieke akte "sui generis" is.

²² Zie noot 20.

In 't algemeen passen de ambtenaren van de burgerlijke stand nog steeds de Ministeriële Omzendbrief van 27 juni 1978 toe, die bepaalt dat een verstoting kan worden erkend onder dezelfde voorwaarden als een echtscheiding, bij toepassing van art. 570 Ger. Wb.

De eventuele onverenigbaarheid met het principe van de rechten van verdediging of van de gelijkheid van seksen wordt opzijgeschoven, wanneer de echtgenote op uitdrukkelijke of stilzwijgende wijze (b.v. door het afsluiten van een nieuw huwelijk) de verstoting aanvaardt. Die praktijk komt er op neer dat de ambtenaren van de burgerlijke stand in geval van personen met een personeel statuut dat verstoting kent, onder bepaalde voorwaarden de partijwil van de betrokkenen als maatstaf nemen²³. Die praktijk wordt in het algemeen door de rechtbanken aanvaard, op enkele uitzonderingen na.

Steeds meer stemmen pleiten voor het maken van een onderscheid tussen de ontbinding van het huwelijk en de gevolgen ervan. Zij gaan ervan uit dat op het ogenblik van de eenzijdige verstoting in de meeste gevallen het huwelijk definitief verbroken is en dat er geen enkele reden meer is om de erkenning van de eenzijdige verstoting af te wijzen, wanneer problemen inzake het hoederecht over kinderen of de betaling van onderhoudsgeld in België zo nodig volgens Belgisch recht kunnen worden geregeld²⁴.

---

²³ Zie hierover J.-Y. Carlier, *Volonté, ordre public et fraude ...*, op.cit.

²⁴ Dit standpunt wordt in de doctrine verdedigd sinds 1985 en wordt tevens in een aantal (betwistbare) vonnissen aangehouden. Zie hierover: J.-Y. Carlier, *La reconnaissance en Belgique des répudiations unilatérales ...*, op.cit.; J.-Y. Carlier, *Quelques principes généraux du Droit International Privé Belge de la Famille au regard des projets de conventions entre la Belgique et le Maroc*, verschenen in "De wenselijkheid van een bilateraal verdrag tussen Marokko en Nederland over conflicten aangaande het Internationaal Familierecht, Bijdragen aan de studiedag van 21 februari 1992 en de reactie van het NCB", NCB, 1992, 30; Civ. Namur (Sième ch.), 17 mai 1990, Rev. trim. dr. fam., 1990, 431, en de noot van J.-Y. Carlier, "Volonté, ordre public et fraude dans la reconnaissance des divorces et répudiations intervenus à l'étranger", op. cit.

2 Verdragen met islamitische landen

Er bestaan weinig verdragen met islamitische landen, waarop moslims een beroep kunnen doen om de naleving van bepaalde voorschriften of islamitisch recht af te dwingen.

Bij de totstandkoming van verdragen met islamitische landen bestaat er slechts occasioneel aandacht voor problemen inzake staat en bekwaamheid van personen.

De overeenkomsten betreffende de tewerkstelling tussen België en Marokko, Algerije en Tunesië bevatten geen bepalingen inzake de religie of het personeel statuut²⁵.

Het administratief akkoord inzake de toepassing van de regels die de staat van personen op het grondgebied van België beheersen (gesloten op 26 september 1979 tussen Marokko en België) werd door België nooit geratificeerd, heeft dus geen kracht van wet en bindt de rechtbanken niet²⁶.

Op 15 juli 1991 heeft België met Marokko drie verdragen inzake familiaal recht ondertekend:

- één inzake het toepasselijk recht en de erkenning van huwelijk en van hun ontbinding;
- één nopens de erkenning en de tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen inzake verplichtingen tot onderhoud;
- één betreffende de wederzijdse rechtshulp, de erkenning en tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen inzake het recht van gezag en het bezoekrecht.

---

²⁵ Wet van 13 december 1976 betreffende de goedkeuring van bilaterale akkoorden inzake de tewerkstelling van vreemde werknemers (B.S., 17 juni 1977);

- Verdrag met Marokko ondertekend op 17 februari 1964;
- Verdrag met Algerië ondertekend op 8 januari 1970;
- Verdrag met Tunesië ondertekend op 7 augustus 1969.

²⁶ Zie J. Verhoeven, *Etat des personnes et compétences consulaires*, J.T., 1980, 717.

Bij de ondertekening van de verdragen wees de Belgische Minister van Justitie erop dat deze verdragen, na ratificatie, het wettelijke kader dat "de juridische toestand en de regeling van conflicten in gemengde huwelijken regelt" merkbaar zullen wijzigen²⁷. België heeft in de eerste plaats gezocht naar een oplossing voor een aantal problemen (zoals "legal kidnapping") in geval van gemengde huwelijken. Het was duidelijk niet de bedoeling om met die verdragen een oplossing voor alle eventuele problemen te bieden. Een greep uit de gemiste kansen: geen wederkerigheid inzake de erkenning van huwelijken - Marokko blijft dit weigeren; geen oplossing voor problemen ontstaan ten gevolge van de dubbele nationaliteit ...

De verdragen werden door het Belgische parlement nog niet geratificeerd en zijn dus nog niet van toepassing. De ondertekening ervan heeft binnen de islamitische gemeenschap, voornamelijk vanuit de hoek van vrouwenorganisaties, heel wat reacties uitgelokt: zij nemen het niet dat België met de ratificatie van die verdragen de toepassing van een voor vrouwen discriminerend recht op formele wijze zou erkennen - voornamelijk de erkenning van de eenzijdige verstoting²⁸ wordt hierbij onder vuur genomen.

---

²⁷ Zie de persmelding dd. 15 juli 1991 van het kabinet van de Minister van Justitie M. Wathelet.

²⁸ Artikel 19 van het verdrag inzake het toepasselijk recht en de erkenning van huwelijken en van hun ontbinding:

"Wanneer beide echtgenoten van Marokkaanse nationaliteit zijn, wordt de ontbinding van de huwelijksband als gevolg van een onherroepelijke adoulaire akte, gesteld en gehomologeerd in Marokko, van rechtswege in België erkend, onder dezelfde voorwaarden als de in het buitenland gewezen echtscheidingsvonnissen. De in dit artikel bedoelde erkenning is enkel toepasselijk op de bepalingen van de akte die betrekking hebben op de ontbinding van de huwelijksband."

De erkenning zal door toepassing van dit artikel niet automatisch gebeuren: een onderzoek van de eerbiediging van de voorwaarden van artikel 570 Ger. Wb blijft vereist.

Dat de eventuele toepassing van het verdrag wat verstoting betreft - omdat de voorwaarden van art. 570 Ger. Wb. van toepassing blijven - in de praktijk geen verandering tot gevolg zal hebben, lijkt van geen belang te zijn. Wat in vraag wordt gesteld, is de toepassing van discriminerend recht in geval van personen die definitief in België gevestigd zijn. Het nationaliteitsbeginsel wordt betwist.

3 Het nationaliteitscriterium betwist?

De keuze voor het nationaliteitsbeginsel wordt in vraag gesteld. Vele auteurs hebben erop gewezen dat de sociale context waarin in de negentiende eeuw de keuze werd gemaakt vandaag niet meer aanwezig is, dat het begrip nationaliteit sinds de negentiende eeuw niet meer dezelfde lading dekt²⁹.

De basisprincipes van het Belgisch internationaal privaatrecht worden in vraag gesteld. Sommigen pleiten voor een veralgemening van de toepassing van de *lex fori* of het recht van de verblijfplaats van de betrokkene.

Anderen pleiten voor een meer genuanceerde keuze. Er wordt dan op zoek gegaan naar een alternatief voor het bestaand systeem, vanuit vragen omtrent de effectiviteit, de functionaliteit, ... van het bestaand systeem. Het nationaliteitsbeginsel wordt daarbij in vraag gesteld.

J.-Y. Carlier heeft hieromtrent een uitgesproken visie. Hij vindt dat de tijd gekomen is om de stem te horen van de betrokkenen zelf, door hun standpunt te introduceren in de regel van rechtsgeschillen die hun privé- en hun familierelaties regelen. Hij pleit voor een "vrije keuze" (*autonomie de la volonté*) in de vorm van een rechtskeuze tussen de nationale

---

²⁹ Zie J. Erauw in *Beginselen van Internationaal Privaatrecht*, E. Story-Scientia, Gent, 1985, 134; M.-CL. Foblets, *Réalité du droit marocain dans l'ordre juridique belge: l'anthropologie juridique au service du praticien du droit*, in J.-P. Gaudier et PH. Hermans, *Des Belges marocains, Parler à l'immigré/Parler de l'immigré*, De Boeck, 1991, 180; J.-Y. Carlier, *Le respect du statut personnel marocain, De quel droit, par quel droit?*, in J.-Y. Carlier, M. Verwilghen, ..., *Le Statut Personnel du Musulmans, Droit comparé et droit international privé*, Bruylant, 1992, 385.

wet of de wet van de woonplaats; bij gebrek aan overeenstemming tussen de betrokkenen, wordt het recht van de woonplaats toegepast³⁰.

De Belgische overheid lijkt impliciet te kiezen voor het behoud van het bestaand conflictenrecht - met toepassing van vreemd recht voor migranten - en voor de toepassing van Belgisch recht op alloctonen van de tweede en derde generatie. De vraag naar een specifiek personeel statuut voor moslims wordt niet gesteld. Wel zijn er een aantal maatregelen genomen teneinde de verwerving van de Belgische nationaliteit t.a.v. migranten van de tweede en derde generatie te vergemakkelijken³¹. Die wet is er gekomen in uitvoering van een van de voorstellen, geformuleerd door het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid (vergelijk de wet met het eerste rapport)³².

Gezien de nationaliteit het aanknopingspunt is voor de toepassing van vreemd, eventueel islamitisch recht, zal de toepassing van vreemd islami-

---

³⁰ J.-Y. Carlier, *Le respect du statut personnel marocain, De quel droit, par quel droit?*, op.cit.; J.-Y. Carlier, *Quelques principes généraux du Droit International Privé Belge de la Famille au regard des projets de conventions entre la Belgique et le Maroc*, op. cit.

³¹ De wet van 13 juni 1991 (B.S. 3 september 1991) is in werking getreden op 1 januari 1992. Door deze wet verwerven kinderen van de derde generatie automatisch de Belgische nationaliteit. Kinderen van de tweede generatie kunnen die verkrijgen na een eenvoudige verklaring.

³² Vergelijk de wet met het eerste rapport van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid "Integratie(beleid): een werk van lange adem", Deel III. Feiten en toelichting van de voorstellen, blz. 295.

Het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid beschouwde het niet als een probleem dat de vreemdeling-migrant door de verwerving van Belgische nationaliteit niet meer beschikt over de mogelijkheid van "beleving van vreemde, afwijkende gezinsmodellen". Hierbij werd er gewezen op het feit dat deze onmogelijkheid, ondanks een andersluidende basisregel reeds voortvloeit "uit andere algemene beginselen, regels en praktijken van het internationaal privaatrecht".

tisch recht in België afnemen, naarmate meer moslims de Belgische nationaliteit verwerven. Dit wordt niet als problematisch gezien, uitgezonderd dan de problemen die zullen voortvloeien uit de dubbele nationaliteit van heel wat allochtonen afkomstig uit de islamitische landen zoals Marokko en Turkije.